

репрезентацій испытанием свого “виртуального мира” на прагматическую (аксиологическую) приемлемость и критериально-нормативную обоснованность. На метарефлексивном уровне научной *рациональности* здесь требуется определенный канон саморепрезентации, то есть дополнение ее тем же эволюционным измерением, который она пытается освоить во внешнем мире, – с тем чтобы субъект мог беспрепятственно и когерентно на каждом из уровней своей репрезентации ассимилировать *нетривиальные* результаты взаимодействия с реальностью любого другого субъекта познания.

Оксана Петрушенко

Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького,
м. Львів

ВПЛИВ РОЗВИТКУ НАУКИ НА УТОПШО ТА УТОПІЧНУ ДУМКУ

Вже найдавніші уявлення про те, навіщо потрібні знання і, в першу чергу, про смисл розвитку наукових знань, пронизані пафосними сподіваннями щодо покращення життя людства за допомогою здобутих знань та їх використання. Ці сподівання мали й інший вектор – вдосконалення людини. Передбачалося, що освічена людина повинна стати розумнішою (і, відповідно, уникати нерозумних дій та вчинків), моральнішою (бо зможе розрізняти добро і зло), житиме щасливіше, оскільки зможе користуватися знанням законів природи та суспільного життя для вирішення своїх проблем та задоволення наявних потреб.

Всі ці очікування, пов'язані з розвитком науки, безумовно містили елементи утопічної свідомості і в ряді випадків виливалися у створення сциєнтистських утопій (“Нова Атлантида” Фр.Бекона та ін.). Утопії, як відомо, проєктують та змальовують досконале життя неіснуючих спільнот, причому це життя організоване раціонально, належним чином, розумно та справедливо. Три перші характеристики з нашого переліку відносяться до характеристик, що притаманні науковому знанню. Поняття *справедливості* має досить абстрактний характер, проте у XVII – XVIII століттях з'являється низка концепцій, які намагаються проінтерпретувати цей термін через відповідність до законів природи (теорія природного права), тобто знову вирішити соціальну проблему через звернення до науки та знань про природу, якими наука оперує.

Свого часу М. Бердяєв писав, що утопії як правило вважають непридатними для реалізації, але найжахливішою виявляється ситуація, коли раптом зясовується, що утопія може бути втілена у життя. М.Бердяєв писав це стосовно здійснення революції 1917 р. в Росії, проте ці слова певною мірою мають відношення і до розвитку науки та проникнення її в усі сфери суспільного життя в економічно розвинутих країнах.

Безумовно, розвиток науки, техніки та нових технологій звільнив громадян економічно розвинутих країн ХХ–ХХІ століть від тяжкої фізичної праці, багатьох проблем побутового характеру, забезпечив такі види транспортних сполучень та зв'язку, які і не снилися людям попередніх історичних періодів. Проте зясувалось, що утопія доповнюється антиутопією. Жахливі результати розвитку науки та втілення цих результатів у широко використовувані технічні розробки простежуються в першу чергу як негативні результати економічного розвитку людства – забруднення оточуючого середовища, екологічні проблеми, поява нових захворювань або модифікація старих, тощо.

Існує й інша сторона проблеми негативного впливу розвитку науки на життя сучасного суспільства, причому на цю сторону не завжди звертають увагу. Наукове знання та пізнання за самою своєю суттю пов'язане з раціоналістичною традицією, з одного боку, та з проведенням емпіричних досліджень – з іншого. Розум освіченої людини звикає рухатися між цими полюсами, а тому й у сферах, які не пов'язані однозначно з наукою – у сімейних стосунках, дружбі, коханні, мистецтві, вихованні, викладацькій діяльності,- теж починають проявлятися та домінувати ці полюси. Що таке “експеримент у мистецтві”? Експеримент у науці здійснюється на базі теоретичних викладок, і його результати підлягають подальшій теоретичній обробці, а у мистецтві теоретизування має лише допоміжний та другорядний характер. Отже, термін некоректний, проте широко вживається власне у культурі ХХ століття, в період бурхливого розвитку науково-технічних знань. Що таке “об’єктивна оцінка знань”? Виконати таку вимогу в принципі неможливо, бо ті, хто навчаються, мають різну суб’єктивність (як і та особа, що здійснює навчання). Тут ми однозначно маємо кальку з наукової вимоги об’єктивності знань, докладену до сфери, де така вимога однозначно не працює (краще вже говорити про оцінку, яку той, хто навчається, заслуговує).

Науковість мислення витісняє безпосередні почуття, творчий злет, інтуїтивний акт, емоційний порив. Всі вони у контексті мислення, сформованого на основі наукового трактування світу, розглядаються як застарілі та несучасні (читай – ненаукові). Бунт проти визначення належної поведінки людини як раціональної, розумної, науково-зорієнтованої виливається у декларування та

намагання реалізувати у практичній діяльності протилежне – ніякого рацію, самі емоції та інтуїція.

Таким чином, розвиток науки та наукового способу мислення певною мірою сприяє деякій розірваності внутрішнього світу сучасної людини, протиставленню розумового життя та емоційної сфери, та трактуванню одного з них як найкращого, належного, дійсно людського за своєю сутністю, що є ще одним поштовхом до розвитку утопічної свідомості або її елементів.

Таким чином, можна стверджувати, що розвиток наукового знання як конкретного, обґрунтованого, логічно та емпірично доведеного знання парадоксальним чином породжує утопічні міркування та утопічні уявлення як щодо результатів розвитку науки та їх значення для суспільного розвитку, так і щодо істинної сутності людини, її внутрішнього світу та належного способу життя.

Анна Когут

Одеський національний політехнічний університет,
м. Одеса

ПАРАДИГМАЛЬНИЙ АНАЛІЗ І ВИДИ ПОЯСНЕННЯ В МЕТОДОЛОГІЇ ІСТОРІЇ

1. Парадигмальний аналіз, запропонований Т. Куном, довів свою концептуальну значущість під час дослідження історії природничих наук. Застосовність ідеї зміни парадигм до аналізу розвитку історичної дисципліни залишається проблематичною. Окремі автори (А. Панарін, Г. Лебедев, Г. Соколовський) застосовували цю ідею для опису інноваційних процесів в методології гуманітарних галузей знання, не ставлячи питання про її релевантність проблематиці. Враховуючи значні відмінності в предметах природничих та гуманітарних наук, таке механічне перенесення методологічних засобів потребує додаткового обґрунтування. Принаймні, можна припускати, що існують особливості функціонування парадигм у гуманітарних науках та історії зокрема. Для вивчення цього питання необхідно окреслити межі поняття “парадигма”.

2. В 1970 р., лише через 7 років після першого видання “Структури наукових революцій”, М. Мастерман нарахувала 22 окремих поняття, які Т. Кун у вищезазначеній роботі позначив словом “парадигма”. З того часу кількість конотацій, що об’єднуються цим терміном, лише збільшилась. Зокрема, варто вирізняти декілька окремих “жмутків смислів”.